

Ks. GRZEGORZ BACHANEK

TAJEMNICA MIŁOSIERDZIA BOŻEGO W UJĘCIU ŚW. ZYGMUNTA SZCZĘSNEGO FELIŃSKIEGO

Prawda o miłosierdziu Bożym jest szeroko obecna we współczesnym nauczaniu Magisterium Kościoła. Warto jednak pamiętać, że była ona wyznawana i rozważana także w teologii wcześniejszych wieków. W tym artykule chcę ukazać teologiczne spojrzenie na tajemnicę miłosierdzia Bożego znanego polskiego teologa XIX wieku, arcybiskupa Warszawy Zygmunta Szczęsnego Felińskiego.

1. PISMO ŚWIĘTE JAKO KSIĘGA BOŻEGO MIŁOSIERDZIA

Prawda o miłosierdziu Bożym odsłania się w licznych tekstach Pisma Świętego. Pan miłosierny obdarza stworzonych przez siebie ludzi stanem łaski, wspierając ich po upadku¹. Przypowieści o pasterzu poszukującym zagubionej owcy czy o synu marnotrawnym ukazują, jak bardzo upragnionym dla Ojca Niebieskiego jest powrót grzesznika. Miłosierdzie naszego Odkupiciela odsłania się w Jego postawie wobec jawno grzesznicy (J 8,11). Pan uczy nas prośby o miłosierdzie Niebieskiego Ojca w codziennej modlitwie *Ojczy nasz* (Mt 6,12). Przestrzega przed potępieniem grzesznika w rozmowie z Piotrem skarżącym się na swojego brata (Mt 18, 22), czy w ostrych słowach skierowanych do Jakuba i Jana (Łk 9, 55). Uczy wprost i jednoznacznie: *...odpuszczajcie a będzie wam odpuszczone...* (Łk 6,37). Prawdę o miłosierdziu Bożym dostrzegamy w historii nawrócenia wielkich

---

¹ Por. Z. Sz. Feliński, *Konferencje o powołaniu*, Poznań 2001, s. 171.

grzeszników: Szawła i Marii Magdaleny. Prawdę tę głosi św. Paweł (1 Kor 12,4,7) i św. Jakub (Jk 2,13). Dzieje Apostolskie, opisując męczeństwo św. Szczepana, wskazują, jak dzięki łasce Bożej, staje się możliwa miłość nieprzyjaciół².

Zygmunt Szczęsny Feliński, modląc się, korzystał z ksiąteczki do nabożeństwa *Złoty ołtarzyk*. Znajdujemy w niej piękną litanie o miłosierdziu Bożym opartą na szeregu tekstów Starego i Nowego Testamentu³.

Rozważając Boże Objawienie, Feliński dostrzega wewnętrzny związek Bożych przymiotów. W opiekuńczym działaniu Opatrzności widzi szczególnie jasno mądrość i miłosierdzie Niebieskiego Ojca⁴.

2. JEZUS CHRYSZTUS JAKO PEŁNIA OBJAWIENIA BOŻEGO MIŁOSIERDZIA

Feliński podkreśla bezmiar miłosierdzia, jakie Bóg okazuje człowiekowi upadłemu, by pozyskać serce, które pozostało obojętne wobec szczodrości. Po grzechu pierwotnym Bóg w swoim miłosierdziu obiecał rodzajowi ludzkiemu przyjście Odkupiciela. Ta obietnica jest przekazywana nie tylko w Piśmie Świętym, ale i we wszystkich starożytnych religiach⁵.

Tajemnice wiary nie muszą człowieka trwożyć czy zniechęcać, mogą stać się bowiem niewyczerpanym źródłem światła i siły. Szczególnie tajemnica Odkupienia, ta zdumiewająca ofiara Boga dla człowieka, budzi zachwyt i uwielbienie, pozwala zapomnieć o sobie, a żyć tylko dla Boga⁶.

---

² Por. Tenże, *Wiara i niewiara w stosunku do szczęścia osobistego*, Lwów 1886, s. 191-196.

³ Por. *Złoty ołtarzyk czyli krótkie zebranie różnego nabożeństwa*, Lipsk 1844, s. 159-166.

⁴ Por. Z. Sz. Feliński, *Wiara i niewiara...*, dz. cyt., s. 256.

⁵ Tamże, s. 248, 251.

⁶ Por. Z. Sz. Feliński, *Wiedza chrześcijańska i bezbożna wobec zadań społecznych*, Lwów 1903, s. 340-341.

Dzięki pomocy nadprzyrodzonej, której Pan udziela nam w swoim miłosierdziu, możemy poznawać Boga, człowieka i ich wzajemny związek w świetle wiary⁷. Przyjście Chrystusa na świat, przyniesienie przez Wcielone Słowo pełni Bożego objawienia, jest wielkim darem miłosierdzia Pana, który prowadzi człowieka ku prawdzie: *Aż wreszcie miłosierdzie Pańskie rozdarło tajemniczą zasłonę, co pod symbolicznymi znakami ukrywała coraz to bliższą rzeczywistość, i Wcielone Słowo oznajmiło zdumionemu światu nieomylną prawdę, już nie w figurach, lecz w całym blasku swego majestatu*⁸.

Feliński ukazuje wcielenie Syna Bożego, Jego ofiarę krzyżową i oddawanie się człowiekowi na pokarm w Eucharystii jako wyraz niepojętej miłości Boga do człowieka, miłości ofiarnej, gotowej do wyniszczenia siebie. Ta miłość do nas, niedoskonałych i skalanych grzechem, wzywa do ofiarnej odpowiedzi⁹.

Arcybiskup przypomina o życiodajnych źródłach łaski, jakie wytryskują z przebitego boku Jezusa i łączą nasze serca z Jego Przenajświętszym Sercem. Zachęca byśmy korzystali z tego źródła łaski przede wszystkim poprzez częstą komunię świętą łączącą się z dbałością o czystość sumienia¹⁰. W liście z zesłania dziękuje serdecznie za nadesłane przez siostry karmelitanki ozdobne przykrycie puszek z wizerunkiem Serca Jezusowego. Traktuje je jako zachętę do przeżywania cierpienia w duchu Chrystusowym, a więc w duchu poświęcenia za prześladowców¹¹.

W perspektywie teologicznej Felińskiego chrześcijaństwo to religia miłosierdzia. Istnieje zasadnicza różnica między racjonalizmem, który nie przynosi żadnej ulgi przeżywającemu różne utrapienia

---

⁷ Por. Tenże, *Wiara i niewiara...*, dz. cyt., s. 133.

⁸ Tenże, *Wiedza chrześcijańska...*, z. cyt., s. 201.

⁹ Por. Tenże, *Wiara i niewiara...*, dz. cyt., s. 178-179.

¹⁰ Por. *Miesiąc maj z arcybiskupem Felińskim*, Warszawa 2001, s. 137.

¹¹ Por. Z. Sz. F e l i ń s k i, *List do siostry Marii Ksawery od Jezusa, karmelitanki, w świecie Marii z Grocholskich, Czartoryskiej, 26 października/8 listopada 1874*, Jarosław, Archiwum Główne Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, Warszawa, F-c-7 nr 3, Pisma nr 191.

człowiekowi a chrześcijaństwem, które pozwala dostrzec światłem wiary mądrość i miłosierdzie Stwórcy¹².

3. MIŁOSIERDZIE BOŻE W POSŁANNICTWIE KOŚCIOŁA

W posłannictwie Kościoła Feliński wyróżnia, ściśle związane ze sobą, trzy elementy: ofiarę, modlitwę i miłosierdzie wobec duszy i ciała. Ten ostatni obejmuje szafarstwo słowa Bożego i sakramentów oraz różnego rodzaju posługi wobec potrzebujących. Szczególnie jest on obecny w życiu zgromadzeń zakonnych czynnych i apostołskich¹³.

Ustanowione przez Chrystusa sakramenty umożliwiają dostęp do skarbnicy łaski. Są lekarstwami, jakich potrzebuje człowiek podczas swojej doczesnej pielgrzymki. Nie ma ani jednej wewnętrznej potrzeby, której nie można by zaspokoić za pomocą sakramentów. Chrystus Pan pozostawił Kościołowi swoją Boską naukę, dzięki której człowiek może poznać Boga i Jego świętą wolę, by zmierzać do wiekuistego z Nim zjednoczenia w niebie. Zbawiciel przyniósł nam z nieba jeszcze jeden skarb: święty ogień miłości Boga i bliźniego. Miłość nadprzyrodzona rodzi w sercu człowieka pragnienie zjednoczenia z Bogiem i chęć pomocy bliźniemu w podobnym zjednoczeniu¹⁴. Feliński widzi nieograniczone miłosierdzie Stwórcy w rozdzielaniu darów i posług między ludzi w Kościele. Duch miłości sprawia, że z radością spełniane są nawet najbardziej pospolite posługi potrzebne Chrystusowemu Ciału¹⁵.

Kościół umacnia nas sakramentami, karmi mlekiem chrześcijańskiej nauki, składa do poświęconej ziemi nasze martwe ciało. Następnie zanoszi za zmarłego modlitwy i ofiarę Krwi Zbawiciela, chociaż fale zapomnienia dawno już pochłonęły pamięć o nim.

---

¹² Por. Tenże, *Wiara i niewiara...*, dz. cyt., s. 274.

¹³ Por. Tenże, *Listy ascetyczne pisane z Jarosławia nad Wołgą do Sióstr Rodziny Maryi w Warszawie*, Warszawa 1995, s. 197-198.

¹⁴ Por. Tenże, *Wiara i niewiara...*, dz. cyt., s. 275-277, 281-283.

¹⁵ Por. Tenże, *Konferencje duchowne*, Poznań 2002, s. 48-49.

Kościół wspiera nas także w doczesnych potrzebach, broniąc wartości moralnych, chroniąc światło nauki, przypominając możliwym o ich obowiązkach, pocieszając w strapieniu i wspomagając w nędzy¹⁶.

Przeciwnicy Kościoła zarzucają mu, że jest tylko biernym świadkiem ludzkiego cierpienia, zachęcającym strapionych do rezygnacji, bezczynnym wobec niesprawiedliwości społecznej, obojętnym wobec cierpień i niedoli doczesnych. W rzeczywistości Kościół troszczy się zarówno o ludzkiego ducha, jak i ciało inspirowany Ewangelią, która cała oddycha miłością.

To w Kościele powstawały w ciągu wieków różnego rodzaju instytucje odpowiadające na ludzkie potrzeby: szkoły, szpitale, przytulki dla starców, ułomnych czy obłąkanych, domy dla porzuconych dzieci, zakłady dla pragnących naprawić swoje życie, inicjatywy wykupu jeńców. Te dobroczynne instytucje zostały w dużej mierze przejęte przez państwo. Jednak w zakładach państwowych wysokie są koszty administracji, duże wydatki na cele reprezentacyjne, a ponadto często zdarzają się nadużycia. Pomoc przekazywana jest nie najbardziej potrzebującym, ale najgłośniejszemu domagającym się wsparcia albo posiadającym znaczących protektorów. Urzędnicy dążą do własnej kariery. W zgromadzeniach, towarzystwach czy bractwach organizowanych przez Kościół dominuje duch służby bliźnim z miłości do Boga. Wychodzi z niego gotowość poświęcenia potrzebującym swojej osoby i mienia. Ogień Bożej miłości sprawia, że powoli zblizniają się rany duszy, biedacy przestają narzekać, rodzi się nadzieja, widoczny jest pokój, zgoda i radość nawet wśród ubóstwa. Autor dostrzega, że także w instytucjach kościelnych zdarzają się niekiedy nadużycia, ale są one zwalczane m.in. przez reformowanie istniejących zgromadzeń zakonnych i tworzenie nowych¹⁷. J. Salij zwraca uwagę, że nie zawsze działalność charytatywna pokrywa się z czynieniem miłosierdzia. Może towarzyszyć jej brak szacunku dla osoby, której

---

¹⁶ Por. Tenże, *Wiara i niewiara...*, dz. cyt., s. 287-290.

¹⁷ Tamże, s. 94-109.

staramy się pomóc, postawa wyższości, dążenie do zdobycia popularności i poparcia¹⁸.

Ucząc o miłosierdziu Bożym odsłaniającym się w posłudze Kościoła, Feliński potwierdza swoje słowa działaniem. Jako młody kapłan rozwija szeroką działalność charytatywną w Petersburgu. Swoje środki i czas hojnie przeznaczają m.in. na schronisko prowadzone przez siostry Rodziny Maryi. Ten katolicki zakład dobroczynny, wspierający sieroty, osoby starsze i bezdomne, został założony przez Felińskiego w roku 1857. Jako arcybiskup Warszawy troszczy się o rozwój instytucji chrześcijańskiego miłosierdzia i inicjuje powstawanie nowych zajmujących się np. opuszczonymi dziećmi czy zagrożonymi moralnie dziewczętami. Na zesłaniu w Jarosławiu wspiera materialnie i duchowo polskich zesłańców i ubogich mieszkańców¹⁹. W Galicji opiekuje się schorowanymi kapłanami powracającymi z zesłania, osobiście ich pielęgnując.

Feliński stara się także ukazać piękno czynów miłosierdzia polskich kobiet XIX wieku. Przypomina m.in. postać Ksawery Grocholskiej zaangażowanej w działalność Komitetu Opieki nad Zesłańcami, który wspierał Sybiraków nie tylko pieniędzmi czy odzieżą, ale także dbał o ich sferę duchową poprzez modlitwę, korespondencję, pomoc w nawiązywaniu kontaktu z rodzinami, wysyłanie książek, przekazywanie wiadomości, czy niesienie otuchy²⁰.

4. MARYJA MATKA MIŁOSIERDZIA

Feliński ukazuje Maryję jako Matkę miłosierdzia wspierającą polskich zesłańców, którzy na obczyźnie bez kapłana i wsparcia wspólnoty wiernych, w głodzie i zimnie starali się wytrwać w wierze

---

¹⁸ Por. J. S a l i j, *Szczególna potęga miłości*, w: Świetlisty szlak. Karol Wojtyła – Jana Paweł II o miłosierdziu, Warszawa 2010, s. 160-161.

¹⁹ Por. T. A. F r a c e k, *Zesłaniec nad brzegami Wołgi. Miniatury z życia abp. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego*, Wrocław 2013, s. 181, 258-259, 343-346.

²⁰ Por. Z. S z. F e l i Ń s k i, *Pamiętniki Xawery z Brzozowskich Grocholskiej, uporządkowane i dopełnione na podstawie własnych jej listów i współczesnych korespondencji*, Kraków 1894, s. 283-303.

katolickiej, Maryję, która przy śmierci otwiera cierpiącym bramy nieba²¹. O Maryi Matce Miłosierdzia wielokrotnie wypowiada się Jan Paweł II. Wskazuje, że możemy Jej przyzywać jako *Mater Misericordiae*, ponieważ jest Matką Jezusa, w którym Bóg objawił swoją miłość i ponieważ u stóp krzyża, zespolona z tajemnicą paschalną swojego Syna, stała się Matką uczniów Chrystusa, Matką Kościoła i całej ludzkości²².

5. MIŁOSIĘRDZIE BOŻE WOBEC GRZESZNIKA

Autor podkreśla nieskończoność miłosierdzia Bożego, którego doświadczamy w sakramencie pokuty poprzez obmycie win i odpuszczenie wiecznych kar. Pozostaje jednak potrzeba pokuty za własne grzechy, jak i grzechy innych członków Kościoła, w którym stanowimy jedno Ciało²³.

Częste korzystanie z sakramentu pokuty a szczególnie niezwłoczne korzystanie po popełnieniu grzechu śmiertelnego jest sięgnięciem do daru Bożego miłosierdzia, które ratuje człowieka z zatracenia. Feliński zachęca przy tym, by nie traktować sakramentu pokuty jedynie jako trybunału, ale także jako okazję spotkania z lekarzem, który uzdrawia niemoce duszy i z przewodnikiem, duchowym ojcem, który wskazuje kierunek, zachęca i pociesza w utrapieniach²⁴.

Najbardziej zatwardziały grzesznik, dopóki żyje na ziemi, może się opamiętać. Gdy odwróci swoje serce od zła i skłoni wolę ku dobremu, może naprawić najgorszą nawet przeszłość. Tutaj widoczne jest wielkie i niewyczerpane miłosierdzie Pana. Feliński wyraźnie odróżnia grzech i grzesznika. Grzech winniśmy nienawidzić, zło

---

²¹ Por. *Miesiąc maj z arcybiskupem Felińskim*, dz. cyt., s. 157-162.

²² Por. Jan Paweł II, *Matka Miłosierdzia. Rozważanie przed modlitwą Regina coeli, Rzym 22 kwietnia 2001*, w: *Jan Paweł II o Bożym Miłosierdziu i św. Faustynie*, P. Szwebda (opr.), Kraków 2008, s. 65-66.

²³ Por. Z. Sz. Feliński, *Listy ascetyczne pisane z Jarosławia nad Wolgą do Siostr Rodziny Maryi w Warszawie*, Warszawa 1995, s. 93.

²⁴ Por. Tenże, *Konferencje duchowe*, dz. cyt., s. 394-395.

złem wyraźnie nazwać. Grzesznika zaś szczerze ukochać, wspierając go we wszystkich potrzebach duszy i ciała²⁵.

W literackiej twórczości Felińskiego spotykamy przejmujące postaci nawracających się grzeszników. Zakonnik, wzywający do darowania życia zdrajcy i zabójcy księciu Rogerowi, odwołuje się do Bożego miłosierdzia, którego wszyscy potrzebujemy. Przypomina, że skruszony łotr może osiągnąć zbawienie, może stać się nawet jak Szawel wybranym naczyniem Bożej łaski. Doświadczony mnich dostrzega wewnętrzną przemianą człowieka, dzięki której zbrodniarz staje się bratem²⁶. Józef, umierający samobójca, dziękuje miłosierdziu Bożemu, że przed śmiercią dostrzegł swoje błędy, wypowiadał się ze skruchą, przyjął wiatyk i docenił skarby, jakie Chrystus wysłużył swoją męką²⁷.

Feliński dostrzega działanie nieskończonego miłosierdzia Bożego w swoim życiu, szczególnie w odniesieniu do oczyszczenia motywów, które skłoniły go do wybrania stanu duchownego. W jego ocenie początkowo dominowało poczucie zawodu związanego z nieudanym powstaniem i problemami osobistymi oraz pragnienie służby ojczyźnie. Pan Bóg nie odrzucił ofiary, chociaż przyniesionej z pychą i zarozumiałością²⁸.

Także człowiek sprawiedliwy często upada i przeżywa wyrzuty sumienia. Jednak pamięć o miłosierdziu Bożym pozwala mu żyć nadzieją: *pomny wszakże na nieskończone miłosierdzie Pańskie, co wśród nędzy naszej najwięcej obfituje, nie upada na duchu, bo wie, że byle korzył się i ufał, Ojciec Niebieski wesprze go, gdy się zachwieje, podźwignie, gdy się obali, umocni, gdy powstanie*²⁹.

W listach do sióstr zakonnych Feliński zachęca do pokory i ukazuje jej związek z uznaniem prawdy o miłosierdziu Bożym. Wszelkie

²⁵ Por. Tenże, *Wiara i niewiara...*, dz. cyt., s. 192-193.

²⁶ Por. Tenże, *Prakseda. Oskar i Wanda. Dwa poematy z teki Anhellego, Szczecinek 2010*, s. 92-93.

²⁷ Por. Tenże, *Wiara i niewiara...*, dz. cyt., s. X-XIV.

²⁸ Por. Tenże, *Pamiętniki*, Warszawa 2009, s. 379-380.

²⁹ Tenże, *Wiara i niewiara...*, dz. cyt., s. 50.

dobro, jakie w nas jest i może być, pochodzi od Boga. On nie tylko udziela nam darów swej szczeniobliwości, ale i przebacza, gdy ich niewdzięcznie nadużywamy. Tymczasem my posiadane przynioty próbujemy przypisywać tylko własnej zasłudze³⁰.

6. MIŁOSIĘRDZIE BOŻE W DZIEJACH NARODU

Na zesłaniu Feliński boleśnie przeżywa nieszczęścia narodu, ma przed oczami spustoszone świątynie, zniszczone przydrożne krzyże, odebrane klasztory, zakazy obejmowania przez Polaków urzędów, pracy nauczyciela, służby na kolei, kupowania ziemi, opieki nad sierotami. Prosząc o wolność dla ojczyzny, o ochronę przed okrucieństwem zaborców przyzywa Bożego miłosierdzia³¹.

Feliński dostrzega przejaw miłosierdzia Bożego w cierpliwym oczekiwaniu Boga na nawrócenie narodu, na wypełnienie ślubów Jana Kazimierza zarówno w odniesieniu do życia religijnego, jak i sprawiedliwości społecznej³².

Dzięki miłosierdziu Bożemu w okresie niewoli w pewnej mierze dokonał się proces odrodzenia narodu. Powstało kilka nowych zgromadzeń zakonnych. Zwiększyła się liczba powołań wśród wyższych warstw społecznych. Zdecydowanie zmniejszyła się liczba rozwodów, młodzi Polacy częściej brali udział w rekolekcjach i zapisywali się do katolickich stowarzyszeń. Osoby uczestniczące we Mszy św. i komunii oraz postach nie spotykały się już z pogardą i szyderstwem. Lenistwo, marnotrawstwo, hazard i rozpusta zaczęły być potępiane przez opinię publiczną³³.

³⁰ Por. Tenże, *Listy ascetyczne...*, dz. cyt., s. 42-46.

³¹ Por. Tenże, *Tęcza* [wiersz], Archiwum Główne Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, Warszawa, Pisma nr 807.

³² ...kara zaś za to wiarołomstwo długo przez miłosierdzie Boże wstrzymywana, zaciężyła wreszcie na trzecim i czwartym pokoleniu. Por. *Miesiąc maj z arcybiskupem Felińskim*, dz. cyt., s. 174.

³³ Por. Z. Sz. F e l i ń s k i, *Pod wodzą Opatrzności*, Warszawa 2010, s. 38, 64-67.

7. ZNACZENIE POSTAWY UFNOŚCI W MIŁOSIERDZIE BOŻE PODCZAS DOŚWIADCZEŃ

Feliński zachęca do ufności w miłosierdzie Boże szczególnie podczas utrapień i trudności. Doświadczają ich często bliscy mu członkowie rodziny. Zachęca również do spojrzenia na trudności jako na czas próby. Wskazuje na Bożą opiekę nad rodziną wyrażającą się we wzajemnej solidarności, gotowości dzielenia się z drugim. Zaufanie Panu Bogu pozwala znaleźć pociechę i osiągnąć spokój także w sytuacji materialnych niepowodzeń. *Serce mi się ściska na widok tyłu utrapień, jakie dotykają nas zewsząd, a jednak przez łzy jakaś żywa nadzieja świeci, że to tylko próba, że wszystko ku lepszemu się skłoni, skoro ją przetrwamy z ufnością w miłosierdzie Boże i z poddaniem się, jakiego On od nas wymaga*³⁴.

Feliński pamięta, że podczas ciężkiej choroby jego siostry Pauliny cała rodzina a szczególnie babcia przyzywała miłosierdzia Pańskiego poprzez nowenny, nabożeństwa, posty, jałmużny a także pielgrzymkę³⁵.

W odpowiedzi na list Felińskiego i innych polskich biskupów, nadesłany z okazji kanonizacji męczenników japońskich (8 czerwca 1862), papież Pius IX wyraził przekonanie, że polscy biskupi nie przestaną odważnie bronić wolności Kościoła i prosić obfitego w miłosierdzie Boga o pomoc prześladowanym i nawrócenie prześladowców³⁶.

Wobec wypędzenia z Poznania w roku 1874 przez rząd pruski siostr karmelitanek bosych Feliński wskazuje na dopuszczenie przez Miłosiernego Pana tego trudnego doświadczenia, które służy świętości siostr a przez to przemianie całego świata. Zachęca siostry, by

---

³⁴ Tenże, *List do matki, 16 stycznia 1854, Petersburg*; w: Z. Sz. Feliński, *Listy Świętego do Matki Ewy z Wendorffów Felińskiej z lat 1838-1860*, Warszawa 2012, s. 316-317.

³⁵ Tenże, *Paulina córka Ewy Felińskiej*, Warszawa 1996, s. 59-60.

³⁶ Por. S. P r a w d z i c k i [I. P o l k o w s k i], *Wspomnienie o Zygmuncie Szczęsnym Felińskim Arcybiskupie Metropolicie Warszawskim*, Kraków 1866, s. 142.

w tym wydarzeniu dostrzegły poniżenie Syna Bożego, któremu mogą towarzyszyć jak Maryja pod krzyżem³⁷.

W liście do biskupa Wincentego Popiela Feliński zapewnia o swojej modlitwie za przyjaciela, życząc mu w rozpoczynającym się roku Bożego błogosławieństwa, obfitości Bożych darów i łask. Ufa, że gorliwość biskupa wyda owoce, bo ten, który pokłada nadzieję w Panu doświadczy Jego miłosierdzia³⁸.

Szczególne znaczenie ma ufność w Boże miłosierdzie u kresu ludzkiego życia. Feliński opisuje śmierć kapucyna o. Agrypina (Piotra Pawła Konarskiego), który po wybuchu powstania styczniowego działał jako kapelan powstańców walczących z rosyjskim zaborcą. Skazany na śmierć, 12 czerwca 1863 roku został stracony na stokach cytadeli. Przed powieszeniem, pełen ufności Bożemu miłosierdziu, dziękował, że może ofiarować Bogu swoje życie. Prosił usilnie o odprawienie Mszy Świętej za swoją grzeszną duszę³⁹. Zaufanie Bożemu miłosierdziu łączy się tutaj ze świadomością własnej grzeszności i koniecznością modlitwy za zmarłych.

8. UMIEJĘTNOŚĆ DOSTRZEŻENIA BOŻEGO MIŁOSIĘRDZIA

Po aresztowaniu i skazaniu na zesłanie matki, rodzina Felińskich znalazła się w trudnym położeniu. Tym niemniej dzieciom nie brakuje chleba, mogą też nadal zdobywać wiedzę. Paulina Felińska dostrzega tutaj działanie Boga, który natchnął miłosierdziem ludzkie serca i sprawił, że nauczyciele pracują bez wynagrodzenia, a jeden z nich ofiarowuje nawet potrzebującym swoje niewielkie oszczędności⁴⁰.

---

³⁷ Por. Tenże, *List do przełożonej klasztoru karmelitanek w Poznaniu, 26 października/8 listopada 1874*, Jarosław, Archiwum Główne Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, Warszawa, F-c-7 nr 2, Pisma nr 190.

³⁸ Por. Tenże, *List do biskupa Wincentego Popiela, 22 grudnia 1875/3 stycznia 1876*; Archiwum Główne Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, Warszawa, F-c-10, nr 37.

³⁹ Por. Tenże, *Pamiętniki*, Warszawa 2009, s. 583-584.

⁴⁰ Por. Tenże, *Paulina córka Ewy Felińskiej*, dz. cyt., s. 100-101.

Feliński zachęca do postawy głębokiej wdzięczności za wszelkie dary, jakie otrzymujemy od Boga. Tylko wtedy, gdy nie przyznajemy sobie prawa do żadnych darów ani nie przywłaszczamy ich sobie, możemy stać się narzędziami Bożego miłosierdzia⁴¹.

Feliński zauważa, że odrodzony przez łaskę artysta przestaje traktować sztukę jako narzędzie służące własnej chwale, przestaje też poddawać się wymaganiom ducha czasu, ale zraniony grotem Bożej miłości, stara się pokazać dzieła dobroci i miłosierdzia Boga od stworzenia aż do dnia dzisiejszego, a szczególnie niepojętą miłość Zbawiciela wobec nas, ludzi⁴². Wezwanie do głoszenia miłosierdzia Bożego nie jest czymś zewnętrznym, ale wypływa z doświadczenia człowieka, który spotyka Boga.

9. ZYGMUNT SZCZĘSNY FELIŃSKI A SIOSTRA FAUSTYNA

Zgromadzenie Sióstr Matki Bożej Miłosierdzia powstało 1 listopada 1862 roku w Warszawie. Wtedy to matka Teresa Potocka otworzyła przy ulicy Żytnej pierwszy dom miłosierdzia. W tym dniu abp Zygmunt Feliński poświęcił ich dzieło opieki nad dziewczętami potrzebującymi specjalnej troski, a wcześniej zakupił dla nich posesję z dworkiem, gdzie siostry, popularnie nazywane magdalenkami, starały się pomóc prostytutkom pragnącym zmienić swoje życie, kobietom skazanym na kary więzienia, a także niepełnoletnim dziewczętom ze środowisk zagrożonych patologią. W domu przy ulicy Żytnej 3/9 zapukała do furty klasztornej i wstąpiła do zgromadzenia siostra Faustyna Kowalska apostołka Bożego miłosierdzia. Tutaj będzie pomagała w kuchni, przeżywała kryzysy, ale także doświadczyła objawienia się Jezusa Chrystusa⁴³. Bp Feliński nie tylko sprowadził

⁴¹ Por. Tenże, *Konferencje o powołaniu*, dz. cyt., s. 123.

⁴² Por. Tenże, *Wiedza chrześcijańska...*, dz. cyt., s. 342-343.

⁴³ Por. T. A. Frącek, *Zesłaniec nad brzegami Wołgi. Miniatury z życia abp. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego*, Wrocław 2013, s. 259. Por. E. Czackowska, *Siostra Faustyna. Biografia świętej*, Kraków 2012, s. 71-84.

do Warszawy, ale też wsparł inicjatywę powstania i rozwoju zgromadzenia zakonnego przyszłej świętej.

Jan Paweł II, podczas swojej ostatniej pielgrzymki do ojczyzny, konsekrował świątynię w Łagiewnikach i zawierzył cały świat Bożemu miłosierdziu, a następnego dnia, 18 sierpnia 2002 roku podczas Mszy św. na Błoniach Krakowskich, beatyfikował kilku świadków miłosierdzia: arcybiskupa Zygmunta Szczęsnego Felińskiego, księdza Jana Wojciecha Balickiego, ojca Jana Beyzyma i siostrę Sancję Janinę Szymkowiak. Podczas wygłoszonej wtedy homilii zwrócił uwagę na oddanie Felińskiego sprawie miłosierdzia wyrażające się m.in. założeniem w 1857 roku Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, ale także w obronie wolności narodowej⁴⁴.

Siostra Faustyna ujmuje miłosierdzie jako przymiot Boga, który jest pełen miłości, dobroci i litości. Miłosierdzie Boga jest niezgłębione, nieskończone, niepojęte, niewyczerpane, niezbadane, niewypowiedziane i niezmierzone⁴⁵. Takie ujęcie, opierające się na objawieniu biblijnym, bliskie jest także Felińskiemu.

10. NIEBEZPIECZEŃSTWO MANIPULACJI PRAWDĄ O BOŻYM MIŁOSIĘRDZIU

W odpowiedzi na interwencję Felińskiego w obronie prześladowanych, w swoim liście książe Gorczakow podkreśla, że władze rosyjskie muszą być stanowcze wobec buntujących się Polaków a przypadki zbytniej surowości, które być może miały miejsce, wynikały z ludzkiej ułomności, wobec której biskup Warszawy nie może odmówić *plaszcza chrześcijańskiego miłosierdzia*. List kancлера Feliński przyjął z oburzeniem. Cytadela warszawska pełna jest więźniów trzymanyh na słomie ruszającej się od robactwa. Polacy

---

⁴⁴ Por. *Bóg bogaty w miłosierdzie. Ostatnia pielgrzymka Ojca Świętego Jana Pawła II do Ojczyzny 16-19 sierpnia 2002. Przemówienia i homilie*, Warszawa 2006, s. 54-61.

⁴⁵ Por. M. B e r n y ś, *Miłosierdzie największy przymiot Boga u świętej Faustyny i w dziejach Kościoła*, Ząbki 2016, 66-67.

aresztowani są za noszenie żałoby, konfederatki czy białego orzelka w pierścionku. Nie ma litości dla kobiet i dzieci. Jedna z dziewcząt, śpiewających w kościele zakazane pieśni, po aresztowaniu przez policję, wskutek poniżającego traktowania, straciła życie. Tymczasem kanclerz domaga się pobłażania dla oprawców panoszących się na cudzej ziemi, których okrucieństwo przekracza nawet granice prawa państwa rosyjskiego⁴⁶.

11. MOŻLIWOŚĆ ODRZUCENIA BOŻEGO MIŁOSIERDZIA

Feliński krytycznie ocenia teorie filozoficzne, które przeczą możliwości nadprzyrodzonego stosunku człowieka z Bogiem. Widzi tutaj niebezpieczeństwo racjonalizmu odrzucającego najwspanialsze dary Boże tylko dlatego, że przekraczają one możliwości poznawcze ludzkiego rozumu. W ten sposób odrzucany jest najcenniejszy dar miłosierdzia Stwórcy, jakim jest doskonale i wieczne szczęście⁴⁷.

Odrzucenie Boga prowadzi do bezwzględności w życiu społecznym, nieludzkiego traktowania nieletnich robotników w fabrykach, mogąc doprowadzić nawet do zabijania dzieci chorych, ułomnych czy upośledzonych⁴⁸.

Biskup wskazuje, że zatwardziały grzesznik niejednokrotnie nawet w ostatniej godzinie swojego życia odrzuca Boże miłosierdzie, bluźni ustami i sercem i z nienawiścią odnosi się do religii, miota się nawet na wspomnienie o sakramentach świętych. Widoczny jest tutaj niepokój duszy, w której po raz ostatni odzywa się naglące wezwanie łaski. Dusza jednak może pozostać skrzepowana pychą i zarażona niewiarą. Istnieje możliwość potępienia w stosunku do tych, którzy nie zechcą zwrócić się ku miłosierdziu Pana⁴⁹.

---

⁴⁶ Por. Z. Sz. Feliński, *Pamiętniki*, dz. cyt., s. 498-501, 514-515.

⁴⁷ Por. Tenże, *Wiara i niewiara...*, dz. cyt., s. 37-39.

⁴⁸ Por. Tenże, *Wiara i niewiara w stosunku do szczęścia społecznego*, Kraków 1890, s. 46-47.

⁴⁹ Por. Tenże, *Wiara i niewiara...*, dz. cyt., s. 52-53, 267.

PODSUMOWANIE

Arcybiskup Warszawy Zygmunt Szczęśny Feliński wielokrotnie podejmował problematykę miłosierdzia Bożego. Wskazywał na liczne teksty Pisma Świętego, w którym odsłania się prawda o tym Bożym przymocie. W tajemnicy Wcielenia i Odkupienia można dostrzec wielki dar miłosierdzia Pana, który staje się dla człowieka niewyczerpanym źródłem światła i siły. Miłosierdzie Boże odsłania się w posłannictwie Kościoła przede wszystkim w darze sakramentów i Boskiej nauki, ale także w wielowiekowej, kreatywnej, pełnej poświęcenia działalności odpowiadającej na różnorodne potrzeby człowieka. Szczególnie uprzywilejowane miejsce działania miłosierdzia Bożego stanowi sakrament pokuty będący ratunkiem dla grzesznika i okazją spotkania z lekarzem i duchowym przewodnikiem. Feliński dostrzega działanie miłosierdzia Bożego w historii naszego narodu, przede wszystkim w procesie moralno-religijnego odrodzenia dokonującego się w trudnym czasie niewoli. Ufność Bożemu miłosierdziu nabiera szczególnego znaczenia podczas przeżywanych trudności i niepowodzeń, stanowiąc zachętę do wytrwałej modlitwy za siebie i innych oraz chroniąc przed rozpaczą i skupieniem na sobie i swoich problemach.

Istnieje pewien związek między apostołką Bożego Miłosierdzia siostrą Faustyną Kowalską a Zygmuntem Felińskim. Biskup sprowadził do Warszawy siostry Matki Bożej Miłosierdzia i ofiarował im dom. W tym miejscu będzie zdobywała formację zakonną przyszła święta. Zygmunt Feliński w niektórych wystąpieniach rosyjskiego zaborcy dostrzega niebezpieczeństwo manipulacji orędem o Bożym miłosierdziu, próbę wykorzystania go do pomniejszania i usprawiedliwiania ludzkich zbrodni. Ostrzega, że człowiek niestety jest zdolny do odrzucenia wielkiego daru miłosierdzia Bożego w życiu doczesnym i wiecznym.

**The mystery of the Divine Mercy
according to Zygmunt Szczęsny Feliński
Summary**

The Archbishop of Warsaw Zygmunt Szczęsny Feliński wrote about the topic of the Divine Mercy many times. He referred to the numerous texts of the Holy Scripture which reveal the truth about this attribute of God. The great gift of God's mercy, which is man's inexhaustible source of light and strength, can be seen through the secret of the Incarnation and Redemption. The Divine Mercy is transmitted through the mission of the Church, in particular through the gift of the sacraments and God's teaching, but also through its activity spread through the centuries, which responded to the various needs of man with creativity and devotion. The sacrament of penance is a privileged place of receiving God's mercy. The sinner can meet the doctor and the spiritual guide. Feliński sees the impact of the Divine Mercy on the history of our nation, especially in the process of the moral and religious renewal in the difficult time of captivity. Trust in the Divine Mercy is of crucial importance during the times of hardships and failures. It encourages believers to pray faithfully for themselves and others. It protects against despair and over-focusing on oneself and one's problems.

A certain relationship between the apostle of the Divine Mercy, sister Faustyna Kowalska and Zygmunt Feliński can be observed. It was the Bishop who brought the sisters of Our Lady of Mercy to Warsaw and offered them a house there. It was in this place that the future saint received her formation. Zygmunt Feliński observes that some of the speeches of the Russian ruler present the danger of manipulating the message about the divine mercy, as they are an attempt to diminish and justify human crimes. He warns that unfortunately man is capable of rejecting the great gift of the divine mercy in earthly and eternal life.

Słowa kluczowe: miłosierdzie Boże, Feliński Zygmunt Szczęsny arcybiskup, siostra Faustyna Kowalska, miłosierdzie, niebezpieczeństwo manipulacji

Keywords: divine mercy, Feliński Zygmunt Szczęsny archbishop, sister Faustyna Kowalska, mercy, danger of manipulation

Nota o autorze: ks. Grzegorz Bachanek – dr hab. teologii dogmatycznej, adiunkt w Katedrze Mariologii na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego w Warszawie; e-mail: g.bachanek@uksw.edu.pl

Bibliografia:

- Bernyś M., *Miłosierdzie największy przymiot Boga u świętej Faustyny i w dziejach Kościoła*, Żabki 2016.
- Bóg bogaty w miłosierdzie. Ostatnia pielgrzymka Ojca Świętego Jana Pawła II do Ojczyzny 16-19 sierpnia 2002. Przemówienia i homilie*, Warszawa 2006.
- Czaczkowska E., *Siostra Faustyna. Biografia świętej*, Kraków 2012.
- Feliński Z. Sz., *Pamiętniki*, Warszawa 2009.
- Feliński Z. Sz., *Konferencje duchowe*, Poznań 2002.
- Feliński Z. Sz., *Konferencje o powołaniu*, Poznań 2001.
- Feliński Z. Sz., *List do biskupa Wincentego Popiela, 22 grudnia 1875/3 stycznia 1876*; Archiwum Główne Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, Warszawa, F-c-10, nr 37.
- Feliński Z. Sz., *List do przełożonej klasztoru karmelitanek w Poznaniu, 26 października/8 listopada 1874, Jarosław*, Archiwum Główne Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, Warszawa, F-c-7 nr 2, Pisma nr 190.
- Feliński Z. Sz., *List do siostry Marii Ksawery od Jezusa, karmelitanki, w świetle Marii z Grocholskich, Czartoryskiej, 26 października/8 listopada 1874, Jarosław*, Archiwum Główne Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, Warszawa, F-c-7 nr 3, Pisma nr 191.
- Feliński Z. Sz., *Listy ascetyczne pisane z Jarosławia nad Wołgą do Sióstr Rodziny Maryi w Warszawie*, Warszawa 1995.
- Feliński Z. Sz., *Listy Świętego do Matki Ewy z Wendorffów Felińskiej z lat 1838-1860*, Warszawa 2012.
- Feliński Z. Sz., *Pamiętniki Xawery z Brzozowskich Grocholskiej, uporządkowane i dopełnione na podstawie własnych jej listów i współczesnych korespondencji*, Kraków 1894.
- Feliński Z. Sz., *Paulina córka Ewy Felińskiej*, Warszawa 1996.
- Feliński Z. Sz., *Pod wodzą Opatrzności*, Warszawa 2010.
- Feliński Z. Sz., *Prakseda, Oskar i Wanda. Dwa poematy z teki Anhellego*, Szczecinek 2010.
- Feliński Z. Sz., *Tęcza[wiersz]*, Archiwum Główne Zgromadzenia Sióstr Franciszkanek Rodziny Maryi, Warszawa, Pisma nr 807.
- Feliński Z. Sz., *Wiara i niewiara w stosunku do szczęścia osobistego*, Lwów 1886.
- Feliński Z. Sz., *Wiara i niewiara w stosunku do szczęścia społecznego*, Kraków 1890.
- Feliński Z. Sz., *Wiedza chrześcijańska i bezbożna wobec zadań społecznych*, Lwów 1903.

- Frącek T. A., *Zesłaniec nad brzegami Wołgi. Miniatury z życia abp. Zygmunta Szczęsnego Felińskiego*, Wrocław 2013.
- Jan Paweł II o Bożym Miłosierdziu i św. Faustynie, opr. P. Szweda, Kraków 2008.
- Miesiąc maj z arcybiskupem Felińskim*, Warszawa 2001.
- Prawdżicki S. [I. Polkowski], *Wspomnienie o Zigmuncie Szczęsnym Felińskim Arcybiskupie Metropolicie Warszawskim*, Kraków 1866.
- Światlisty szlak. Karol Wojtyła – Jana Paweł II o miłosierdziu, Warszawa 2010.
- Złoty ołtarzyk, czyli krótkie zebranie różnego nabożeństwa*, Lipsk 1844.